

การเสด็จประพาสต้นสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน The Royal Tourism for Sustainable Development

ชูสิทธิ์ ชูชาติ และ ธนัต บุญชัย
Choosit Choochat and Thanat Boonchai

ศูนย์ศึกษาศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
King's Philosophy for Local Development Center, Chiang Mai Rajabhat University

E-mail: choosit_cho@cmru.ac.th, thanat@cmru.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การเสด็จประพาสต้นสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Royal Tourism into Sustainable Development) มีวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์สาเหตุของการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. 2470–2559) และวิธีการในการแก้ปัญหาความแร้นแค้นของราษฎร ขอบเขตในการวิจัยอยู่ในพื้นที่บ้านคนไทย อำเภอสันกำแพง อำเภอแม่ฮอน มัง อำเภอแม่ริม และกะเหรี่ยง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เหตุการณ์ระหว่างพ.ศ. 2512–2560 การวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ผู้ใช้ข้อมูลสำคัญ และจากประสบการณ์ตรงของผู้วิจัย นำข้อมูลมาตรวจสอบ แล้วเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การเสด็จประพาสต้นของพระมหากษัตริย์ไทย เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่คำว่า การเสด็จประพาสต้น เพิ่งเรียกขานตามเรือเครื่องต้น หรือเรือทรง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2396–2453)

สาเหตุของการเสด็จประพาสต้น เกิดจากสภาพ และบทบาทของพระเจ้าแผ่นดิน ที่ทรงมีทศพิธราชธรรม รัก เป็นห่วงประชาชน ประชาชน และประเทศชาติประสบกับปัญหาเรื่องพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2508–2525) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ความยากจน ขาดการคมนาคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โดยการเผา ทำไร่เลื่อนลอย ปลูกฝิ่น และความยากจน แร้นแค้น ด้อยโอกาสของกลุ่มชาติพันธุ์

การแก้ปัญหาโดยหลักอริยสัจสี่ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทำให้สามารถแก้ปัญหาแก่ราษฎรผู้ทุกข์ยากได้ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม สอดคล้องกับ

การพัฒนาอย่างยั่งยืน และหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลก 17 ข้อ การแก้ปัญหาเริ่มต้นใช้โครงการส่วนพระองค์ในระยะแรกก่อนพ.ศ. 2525 และหลังจากนั้นใช้โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในการแก้ปัญหา

คำสำคัญ: การเสด็จประพาสต้น การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ABSTRACT

The objective of this article is to analyze the reasons for the royal journeys of King Rama IX (1927–2016), the problems the monarch had encountered, the royal initiatives, methods to overcome the poverty problem of his subjects as well as the results of his attempts to see whether they are in accordance with sustainable development and geo–social principles. The areas of this investigation covered Thai villages in San Kamphaeng and Mae On districts, a Hmong village in Mae Rim district, and a Karen village in Mae Wang district, Chiang Mai province. This investigation focuses on the events from 1969 to 2017. This qualitative research was based on a documentary research, interviews with key informants, and direct experiences of the researcher. The data were verified for their accuracy and the results are presented descriptively. The findings are summarized as follows.

Royal tourism of Thai monarchs took place in the Ayutthaya Period. However, the concept was officially conceived in the reign of King Rama V (1853–1901). The reasons for the royal visits stemmed from the status and roles of the kings who were obliged to observe the Ten Moral Codes and were concerned about the well-being of their subjects. Their subjects and the country in those days were encountering the problems of communism (1965–1982), economy, poverty, transportation, destruction of natural resources due to the slash–and–burn farming practice and opium cultivation, and opportunity deprivation of minority ethnic groups.

Solving the problems based on the Four Noble Truths, which include suffering, the cause of suffering, the cessation of suffering and the path leading to the cessation of suffering, enables residents to manage to solve their socio–economic and environmental problems. It is also in accordance with sustainable development and 17 items of the Global Sustainable Development Principle. Before 1977, the royal personal projects were used to solve the problems. After the initial stage, the royal and royally initiated projects had been implemented.

Keywords: Royal Tourism, Sustainable Development

บทนำ

ระบบทุนนิยม (Capitalism) ที่เข้ามาในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2398 โดยการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) กับอังกฤษ ทำให้รัฐบาลสยามต้องพัฒนาประเทศให้เป็นแบบตะวันตก ทั้งระบอบการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง จาก พ.ศ. 2498 – 2503 ประมาณหนึ่งศตวรรษ สามารถพัฒนาก้าวหน้าไปได้เฉพาะในเขตตัวเมือง แต่ในชนบทยังขาดปัจจัยการผลิต (Infrastructure) อันเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจ และการอยู่ดีกินดีของประชาชนในชนบททางไกลเมือง ประเทศไทยถูกจัดอันดับจากธนาคารโลกให้เป็นประเทศยากจนและกำลังพัฒนา

เมื่อประเทศไทยได้ประกาศใช้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504–2509) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510–2514) ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515–2519) และฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520–2524) การพัฒนาประเทศในภาพรวม มุ่งส่งเสริมสินค้าออกด้านการเกษตร และการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา เชื้อเพลิง ฝาย ฯลฯ แต่ก็ยังไม่ทั่วถึงในชนบท มีหน้าซ้ำยังเกิดปัญหาความยากจนเรื้อรัง ปัญหาค่าครองชีพ ค่าเช่าที่ดินสูง ได้จัดตั้งกองกำลังติดอาวุธต่อสู้กับรัฐบาล ตั้งแต่ พ.ศ. 2508 ในด้านการทำลายสิ่งแวดล้อม มีการเผาป่า ทำไร่หมุนเวียน และปลูกฝิ่น ในหมู่บ้านชาวเขา การปลูกฝิ่น ขยายพื้นที่นอกจากผิดกฎหมายแล้ว ยังเป็นการบ่อนทำลายทรัพยากรมนุษย์ด้วย

การเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอดระยะเวลาครองราชย์สมบัติก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในเมืองและท้องถิ่นกันดาร พระเจ้าแผ่นดินได้แก้ปัญหาอย่างไร ในระยะเริ่มต้นตั้งแต่พ.ศ. 2512–2530 และได้ขยายต่อมาเพื่อเป็นต้นแบบของพื้นที่อื่น ๆ อย่งไร ในระยะพ.ศ. 2531–2560 ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เกิดนวัตกรรมอะไรบ้าง

ความแตกต่างในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ระหว่างชาวไทย ชาวกะเหรี่ยง และชาวม้ง วิเคราะห์ผลสำเร็จ มีตัวชี้วัดแตกต่างกันอย่างไร สอดคล้องกลมกลืนหรือไม่ระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาอย่างยั่งยืนและแนวพระราชดำริของพระองค์

ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว จึงได้วิจัยเรื่องนี้เพื่อศึกษาสาเหตุการเสด็จประพาสต้นว่าทรงพบปัญหาอะไรบ้าง และทรงมีแนวพระราชดำริในการแก้ปัญหาอย่างไร ผลจากการแก้ปัญหา นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างไร

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. พื้นที่วิจัย คือพื้นที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการหลวงในเขตอำเภอแม่วาง แม่ริม สันกำแพง และแม่ออน

2. ระยะเวลา ตั้งแต่ พ.ศ. 2512-2561

3. ประชากร เพื่อศึกษา เปรียบเทียบในการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 กลุ่ม คือ คนไทย กะเหรี่ยง และม้ง

วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

ประเภทและแบบของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้กระบวนการวิจัยโดยการศึกษาค้นคว้า ทั้งประเภทขั้นต้น (Primary Source) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) ประกอบด้วย การออกสังเกตพื้นที่จริง การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบกับผู้วิจัยเคยเห็นพื้นที่ มีประสบการณ์ในพื้นที่ ตั้งแต่ก่อนเกิดโครงการ และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม (Community Base) ในกระบวนการวิจัย วิธีการดังกล่าวแล้วจะใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพในเรื่องนี้ เพื่อถอดบทเรียนจากผลการวิจัยมาใช้ประโยชน์ต่อไป

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรประกอบด้วยโครงการหลวง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และบุคลากรชาวบ้าน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ในเขตอำเภอแม่วาง แม่ริม แม่ฮอน และสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรประกอบด้วย คนไทย กะเหรี่ยง และม้ง

กลุ่มตัวอย่าง

อำเภอแม่วาง เก็บกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่เขตโครงการหลวงทุ่งหลวง กลุ่มเป้าหมายประชากร คือ กะเหรี่ยง

อำเภอสันกำแพง เก็บตัวอย่างในพื้นที่เขตโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในเขตลุ่มน้ำแม่ฮอน ประชากรเป้าหมาย คือ คนไทย

อำเภอแม่ริม เก็บตัวอย่างจากพื้นที่รับผิดชอบในโครงการหลวงหนองหอย และโครงการหลวงแม่สาใหม่ รวมทั้งพื้นที่ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตลุ่มน้ำสา ประชากรกลุ่มเป้าหมายคือ ม้ง

การเก็บตัวอย่างพื้นที่โครงการแตกต่างกัน และกลุ่มเป้าหมายประชากรแตกต่างกันตามชาติพันธุ์ เพื่อการศึกษาตัวแปรตามที่เกิดจากฐานของ “ภูมิสังคม”

ผลการวิจัย

ประวัติการเสด็จประพาสต้น

การเสด็จประพาสต้น เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยา แต่คำว่า การเสด็จประพาสต้นเกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริสณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เกี่ยวกับการกำเนิดโครงการหลวงว่า

“โครงการหลวง เกิดขึ้นเพราะไปเที่ยว คำว่า ไปเที่ยว น่าจะว่า ประพาสต้น”
(สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2539, 24)

สาเหตุของการเสด็จประพาสต้น เกิดจากปัจจัยต่อไปนี้

สถานภาพและบทบาทของของพระเจ้าแผ่นดิน ที่ทรงห่วงใยพสกนิกร ความผาสุกของประชาชน ต้องการช่วยเหลือประชาชนให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ปัญหาด้านพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ปัญหาด้านเศรษฐกิจและความยากจน ปัญหาขาดการคมนาคม ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ การปลูกฝิ่น และการช่วยชาวเขา (กลุ่มชาติพันธุ์) ให้รอดพ้นจากความยากจน เลิกปลูกฝิ่น และทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

วิธีการในการแก้ปัญหา

วิธีการในการแก้ปัญหา เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ได้พระราชทานวิธีการไว้ดังนี้
(สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2539 : 65)

1. ลดขั้นตอน คือ จะทำอะไรก็อย่าต้องให้มีการอนุมัติต่อ ๆ กันไปหลายชั้น อีกนัยหนึ่งให้กระจายอำนาจ

2. ปิดทองหลังพระ อย่าทำความดีเพื่อเอาไว้อวด

3. เร็ว ๆ เข้า

4. ช่วยเขา ช่วยตัวเอง คือ ช่วยชาวเขาให้เขาช่วยตัวเองได้

สำหรับหลักการวิธีการบริหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสูตร 3M และสมการ คือ

$$M1 + M2 + M3 = \text{ผลสำเร็จ}$$

$$M1 = \text{เงิน} \quad M2 = \text{คน} \quad M3 = \text{วิธี}$$

M1 เงิน ได้จากกระเป๋าท่าน และข้าพเจ้า M2 คือผู้ร่วมงานของเรานั้นมาจากหลายระดับตั้งแต่ นักเศรษฐศาสตร์ผู้เคยเป็นรัฐมนตรีไปจนพลตำรวจ ครูโรงเรียนชาวเขาทุกคนเป็นอาสาสมัคร ไม่ได้อะไรพิเศษ หรือทุรกันดารฝ้ายอันตรายหลายประการ

การแก้ปัญหาโดยใช้หลักอริยสัจ 4

ในการแก้ปัญหาคือความทุกข์ยากแร้นแค้นของราษฎรในกลุ่มม้ง กะเหรี่ยง และคนไทย โดยใช้โครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จุดเริ่มต้นเกิดจากหลักอริยสัจ 4 และแนวทางปฏิบัติ

หลักอริยสัจ 4 และแนวทางปฏิบัติ ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ คือ ความทุกข์ เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา สมุทัย คือ มูลเหตุแห่งความทุกข์ นิโรธ คือ สิ่งที่ใช้ดับทุกข์ มรรค คือ แนวทางแห่งการดับทุกข์

ขั้นตอนการเข้าถึงอริยสัจ 4 3 ประการ ประกอบด้วย การรับรู้ คือ ความเข้าใจในสิ่งที่มากระทบ การใช้ปัญญา คือ การคิด วิเคราะห์เหตุแห่งที่มาของความทุกข์หรือปัญหา และการกำหนดสิ่งดับทุกข์

โครงการแก้ปัญหาให้แก่ราษฎร

โครงการแก้ปัญหาความแร้นแค้นให้แก่ราษฎรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 โครงการ คือ โครงการส่วนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการหลวง ประกอบด้วย โครงการหลวงแม่สาใหม่ โครงการหลวงหนองหอย สำหรับแก้ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โครงการหลวงตีนตก แก้ปัญหากลุ่มชาวไทยในพื้นที่สูง โครงการหลวงทุ่งหลวง แก้ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประกอบด้วย โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำหรับแก้ปัญหาคนไทย ซึ่งบุกรุกป่าทำไร่ และขาดแคลนพื้นที่ประกอบอาชีพ

ผลของการแก้ปัญหา

คนไทยในด้านเศรษฐกิจ

ชาวบ้านหมู่บ้านสหกรณ์ เล่าว่า สมัยก่อนปีพ.ศ. 2520 ค่าจ้างวันละ 20 บาท หรือต่ำกว่านั้น จนกระทั่งพ.ศ. 2530 ได้ค่าจ้างวันละ 100 บาท พ.ศ. 2550 ค่าจ้างวันละ 200 บาท และในพ.ศ. 2555 จนถึงปัจจุบัน ค่าจ้างวันละ 300 บาท (สมนึก จิโน, สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2560)

หลังจากได้จัดตั้งสหกรณ์การเกษตรหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง จำกัด เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2524 ได้มีการส่งเสริมให้มีการเลี้ยงโคนม ชาวบ้านมีรายได้ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ก่อนเลี้ยงโคนม มีรายได้ประมาณเดือนละ 3,000-5,000 บาท แต่หลังจากเลี้ยงโคนมและทำธุรกิจอื่น ๆ ผ่านระบบสหกรณ์ มีรายได้หรือกำไร 20,000 บาทต่อเดือน ต่อกว้าวเมรีดจำนวน 20 ตัว ถ้าเลี้ยงวัวนมเมรีด 30 ตัว มีรายได้ประมาณ 30,000-40,000 บาท (กลุ่มเกษตรกรโคนมสันกำแพง, สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2561)

โคนมแต่ละตัวจะให้น้ำนมประมาณ 6-10 ปี หรือตั้งแต่อายุ 3-13 ปี ถ้าอายุโคนมมากกว่านี้ สามารถจำหน่ายในท้องตลาดได้ตัวละ 25,000 - 30,000 บาท ลูกวัวตัวผู้คลอดใหม่ ขายตัวละ 1,000-1,500 บาท มูลวัวขายกระสอบละ 20 บาท วัว 15 ตัวได้มูลสัตว์ขายวันละ 10 กระสอบ เมื่อจำหน่ายแม่วัวแก่แล้ว ต้องซื้อแม่วัวสาวท้องแก่มาเลี้ยง ตัวละ 40,000-45,000 บาท (กลุ่มเกษตรกรโคนมสันกำแพง, สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2561)

โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หลังจากได้เริ่มพัฒนาพื้นที่ในพ.ศ. 2532 แล้วชาวบ้านมีเศรษฐกิจดีขึ้น ชาวบ้านปง ห้วยลาน ส่วนมากประกอบอาชีพ

เกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทาน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน 32 คน ประกอบอาชีพผสมผสานกันหลาย ๆ อย่าง เช่น เลี้ยงสัตว์ หัตถกรรม ได้แก่ ทอผ้า จักสาน ค้าขาย รับจ้าง โฮมสเตย์ มีรายได้ต่อเดือนตั้งแต่ 10,000-15,000 บาท ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ทำนา ได้ข้าวเพื่อขายและบริโภคเป็นรายได้เสริมอีกอย่างหนึ่ง

แม่บ้านกลุ่มเกษตรกรห้วยลาน เล่าให้ฟังว่า ประมาณปีพ.ศ. 2520-2530 มีรายได้ต่อเดือนประมาณ 3,000-4,000 บาท รายจ่ายประมาณเดือนละ 2,500 บาท มีเงินเก็บออม “รายได้ก็ไม่มาก รายจ่ายก็ไม่มาก” แต่ในปัจจุบันมีรายได้ประมาณเดือนละ 15,000-20,000 บาท แต่รายจ่ายมีมาก จึงไม่มีเงินออมเหมือนอดีต (กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรห้วยลาน, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2561)

สำหรับกลุ่มหัตถกรรม เช่น จักสาน ทอผ้า มีรายได้จากการจัดทำหน่วยสินค้าประมาณเดือนละ 3,000-4,000 บาท หรือประมาณปีละ 40,000 บาท แต่ละเดือนรายได้ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับจำนวนนักท่องเที่ยว (ลา บุญมาและคณะ, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2560)

ชีวิตราษฎรบ้านปางห้วยลาน ยังคงยึดอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ในปัจจุบันมีรายได้จากการเกษตรประมาณปีละ 100,000-150,000 บาทกลุ่มเกษตรกร โฮมสเตย์มีรายได้จากกิจกรรมท่องเที่ยวประมาณปีละ 10,000-18,000 บาท (นิกร ใจมา และกลุ่มเกษตรกร, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2560)

มั่งในด้านเศรษฐกิจ

ระบบการผลิตของมั่งดั้งเดิมเป็นระบบการผลิตแบบยังชีพ มั่งปลูกข้าวไร่ เพื่อบริโภค ร่วมกับพืชผักอื่น ๆ ปลูกข้าวโพดเพื่อเป็นอาหารสัตว์ เช่น หมู ไก่ ปลูกฝิ่น ท่อพื้นเมือง เพื่อขาย รายได้หลักจากการปลูกฝิ่นขายไม่เพียงพอในการยังชีพ ปลูกฝิ่น 1 ไร่ ได้ผลผลิต 2-3 จ้อย (1 จ้อย เท่ากับ 1.6 กิโลกรัม) ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ตั้งแต่จ้อยละ 200 บาทถึง 600 บาท ขายฝิ่นดิบให้แก่พ่อค้าจีนฮ่อ (เศกสิทธิ์ ปกรสิทธิ์, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2561) ปลูกฝิ่น 2 ไร่ ได้ฝิ่น 6 จ้อย ขายจ้อยละ 500 บาท ได้เงิน 3,000 บาท (เถอะ ถนอมจิตติ, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2561) สำหรับบุคคลอื่น ๆ อาจมีรายได้จากการขายฝิ่นเพียงปีละ 1,000-2,000 บาท เท่านั้น (ณรงค์ รัตนติลกุล, สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2561)

การพัฒนาชาวบ้านภายใต้ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้งสองสถานที่ ได้ส่งเสริมให้ราษฎรปลูกพืชผักผลไม้เมืองหนาวแทน การปลูกฝิ่น และส่งเสริมปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วยทำให้ชาวบ้านมีรายได้ และอาชีพมั่นคงขึ้น สำหรับฝิ่นได้ยกเลิกการปลูกฝิ่นเด็ดขาดใน พ.ศ. 2527 (วิน เลิศชัยสากล, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

จากการเสวนากลุ่มย่อย คุณเศกสิทธิ์ ปกรสิทธิ์ ได้อธิบายถึงรายได้ว่า ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาชาวเขาบ้านแม่สา (พ.ศ. 2517-2525) ชาวบ้านมี

รายได้จากการปลูกพืชผัก เช่น ห่อ บัวย สาลี่ พลับ แครอท กระหล่ำปลี ผักกาดหอม ห่อ ผักกาดหางหงส์ สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้น ปีละ 30,000–50,000 บาท นับว่าดีขึ้นกว่าเดิม

กะเหรี่ยงในด้านเศรษฐกิจ

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ม้ง เขตลุ่มน้ำวาก่อนพ.ศ. 2510 ไม่มีถนน รถยนต์ติดต่อกับ ตัวเมือง ต้องใช้การเดินเท้า ช้าง หรือม้าต่าง สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ถนนดินลูกรัง เริ่มก่อสร้างระหว่างพ.ศ. 2512–2526 (ชูลิทธิ ชูชาติ, 2553, 94–95)

ในปีพ.ศ. 2521 ได้ทดลองจัดตั้งโครงการหลวงพัฒนาการเกษตรที่สูงทุ่งหลวง และในปีพ.ศ. 2522 ได้ปรับเปลี่ยนเป็น “ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง” เป้าหมายมุ่งช่วยเหลือ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง แถบลุ่มน้ำโป่งสมิ แม่เตียน แม่สะป๊อก ฯลฯ ซึ่งเป็นต้นสาขาของ แม่น้ำวาก

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง ได้ส่งเสริมให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง บ้านโป่งสมิ ห้วยข้าวลีบ ห้วยอีค่าง ห้วยตอง ห้วยทราย ทุ่งหลวง และหนองเต่า ปลูกพืชผัก เช่น ผักกาดหอม ห่อ หอมญี่ปุ่น เบบีแครอท แรดิช แตงกวาญี่ปุ่น ฯลฯ ไม้ผล ได้แก่ พลับ พลัม อะโวคาโด สาลี่ บัวย ฯลฯ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการปลูกไม้ดอกอีกหลายชนิด

ในระยะเริ่มต้น (พ.ศ. 2525–2535) ชาวบ้านยังยึดการผลิตแบบยังชีพ ควบคู่กับการผลิตเพื่อขาย เพื่อผลิตส่งโครงการหลวง และขายให้แก่พ่อค้าคนกลางในเมือง กะเหรี่ยงยังคงผลิตข้าวไร่ ข้าวนา เลี้ยงหมู ไก่ เพื่อยังชีพ

ก่อนการจัดตั้งโครงการหลวงทุ่งหลวง (พ.ศ. 2522) ชาวบ้านในเขตลุ่มน้ำวากตอนบน เช่น หมู่บ้านโป่งสมิ ห้วยอีค่าง ห้วยตอง มีรายได้เล็กน้อยต่อปีจากการจำหน่ายสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย ผลิตผลจากป่า มีรายได้ปีละไม่เกิน 10,000 บาท แต่ดีขึ้นประมาณพ.ศ. 2531–2540 มีรายได้ปีละ 30,000–40,000 บาท พ.ศ. 2541–2550 มีรายได้ปีละ 40,000–80,000 บาท มีรายได้ดีขึ้นกว่าเดิม บางคนมีรายได้ปีละ 200,000 บาท หรือมากกว่านั้น แต่บางครั้งก็มีรายได้อย่างน้อยปีละ 80,000–100,000 บาท รายได้นี้คิดเฉพาะประชากรที่ทำการผลิตสังกัดโครงการหลวง แต่เกษตรกรบางคนไม่ได้ทำการผลิต สังกัดโครงการหลวง และมีพื้นที่จำกัดรายได้ก็น้อยกว่า 50,000 บาทต่อปี (กลุ่มเกษตรกรโป่งสมิ, สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2561)

คนไทย ม้ง กะเหรี่ยงในด้านสิ่งแวดล้อม

หลังจากระบบการผลิตของคนไทย กะเหรี่ยง และม้ง เข้าระบบการผลิตเพื่อขายมากขึ้น ในระหว่างพ.ศ. 2521–2530 พื้นที่การปลูกฝิ่น และการทำไร่หมุนเวียนค่อย ๆ ลดน้อยลง มีพื้นที่ปลูกผัก ไม้ และการทำนา ปลูกข้าวขึ้นมาแทนที่ ในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ

ในปัจจุบันระบบนิเวศป่าได้อุดมสมบูรณ์มากขึ้นกว่าเดิม มีป่าอนุรักษ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ มังได้แก่ป่าพิธีกรรมดงแซง ซึ่งชาวบ้านไม่บุกรุกแผ้วถาง ถือว่าเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ ป่าต้องห้าม ต้องมีการบูชาผีป่าทุก ๆ ปี ก่อนฤดูการเพาะปลูก

ในปัจจุบันระบบนิเวศป่าทั้งบ้านแม่สาใหม่ และบ้านหนองหอย ดีขึ้นกว่าเดิม มีระบบนิเวศป่าที่ฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ แต่ก็ยังมีพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยว หรือสวนผลไม้ ในเขตพื้นที่ทำกินเดิม หรือมีการบุกรุกบ้าง จึงทำให้ระบบนิเวศป่า ถึงแม้ดีกว่าเดิมแต่ต้องแก้ไขการบุกรุกเพื่อขยายพื้นที่

ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กะเหรี่ยงก็สอนว่า “ใช้น้ำรักษาน้ำ ใช้น้ำรักษาป่า”

วัฒนธรรม จึงเป็นเหตุผลสำคัญทำให้ระบบการผลิต การอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า และสิ่งแวดล้อม แตกต่างจากมัง และคนไทย

คนไทยในด้านสังคม

คนไทยในพื้นที่โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง และโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ คนไทยก็เริ่มเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ทันสมัยขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงของคนไทยเริ่มตั้งแต่ออกยุคต้น คือ พ.ศ. 2512-2530 ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านคนไทยในขณะนั้นได้เลิกระบบการผลิตเพื่อใช้เอง ตั้งแต่ออกพ.ศ. 2500 คนไทยเลิกปลูกฝ้าย ทอผ้า แล้วเย็บเสื้อผ้าใช้เอง แต่ก็ยังคงทำเครื่องจักสาน หรือหัตถกรรมในการจับปลา การทำนา ยังคงมีอยู่บ้างแต่เมื่อผ่านเข้าสู่ยุคกลาง พ.ศ. 2531-2545 และยุคปัจจุบัน พ.ศ. 2546-2560 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเริ่มมีมากขึ้น ชีวิตคนไทยเปลี่ยนไปจากเดิม

มังในด้านสังคม

ในยุคต้นระหว่างพ.ศ. 2512-2530 การพัฒนาจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ และโครงการหลวงหนองหอย เมื่อเริ่มต้น ยังขาดถนน ไฟฟ้า และการสื่อสาร ถึงแม้รายได้ทางเศรษฐกิจจะดีขึ้น แต่มังยังคงรักษาประเพณี วัฒนธรรมเดิม เช่น การนับถือผี การเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การทอผ้า การผลิตเสื้อผ้า และเครื่องจักสาน หรือหัตถกรรมอื่น ๆ ใช้เอง

แต่ในยุคกลางพ.ศ. 2531-2545 ถึงยุคปัจจุบันพ.ศ. 2546-2560 การพัฒนาครบวงจรหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การขนส่ง การสื่อสาร ระบบชลประทาน การเกษตรดีขึ้นกว่าเดิม มีรายได้มากขึ้น การติดต่อกับเมืองสะดวก รวดเร็วขึ้น จึงเริ่มรับวัฒนธรรมจากเมืองเข้าสู่หมู่บ้านมากขึ้น

กะเหรี่ยงในด้านสังคม

ในยุคต้นพ.ศ. 2512-2530 กะเหรี่ยงยังคงยึดถือสังคม วัฒนธรรมเดิมไว้มาก ยังมี การทอผ้าใช้เอง และบางครั้งยังคงปลูกฝ้าย ปั่นฝ้าย ระบบการผลิตแบบยังชีพ ปลูก

ข้าวเพื่อบริโภค มีวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับเรื่องการทำนา ทำไร่ มีการบูชา เช่น ไห้ว ผีฝาย ผีไร่ ผีนา และผีบรรพบุรุษ ศาสนาคริสต์ที่เข้ามาเผยแพร่ก่อนปีพ.ศ. 2510 และระหว่างพ.ศ. 2512-2530 ทำให้กะเหรี่ยงบางคนเลิกนับถือผี ตามหลักคำสอนของศาสนาคริสต์ แต่ยังคงมีความเชื่อ เคารพ ยำเกรง พิธีกรรมบางอย่างในเรื่องการเจ็บ ป่วย แต่ไม่ทำพิธีเช่น ไห้วผี กะเหรี่ยงพุทธ ยังคงทำพิธีกรรมในเรื่องระบบเหมืองฝาย สร้างหอผี ทำพิธีเช่น ไห้วผี การทำไร่ ทำนา ยังคงรักษาประเพณี ปลูกข้าวเชื้อ 7 กอ ก่อน แล้วจึงปลูกในพื้นที่อื่น ๆ แต่กาเชื่อนกขัญข้าว (โกปีคะ) มาปกป้องนาข้าว และเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ทำพิธีปล่อยนกขึ้นฟ้า บางคน ก็ได้กระทำพิธีกรรมดังกล่าว (ฐลสิทธิ์ ชูชาติ, 2543, 66-70)

การยกเลิกพิธีกรรมด้านการเกษตร การดำเนินชีวิตประจำวันพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วยลดน้อยลง สาเหตุเกิดจากปัจจัยหลักคำสอนของศาสนาคริสต์ ที่ให้เลิกนับถือผี ตัดขาดจากผี และความคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่ได้รับจากระบบการศึกษา และสื่อสารมวลชน

การนับถือผี พิธีกรรมต่าง ๆ ในระยะพ.ศ. 2512-2530 ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่มากแล้วค่อย ๆ เบาลงในระหว่างพ.ศ. 2531-2545 และบางหมู่บ้านพิธีกรรมเกี่ยวกับผีและการเกษตรเกือบหมดสิ้น ในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2546-2560) แต่ก็ยังคงปรากฏอยู่บ้าง เพราะในบางหมู่บ้าน ประชาชนยังคงนับถือผี นับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ ดังนั้นกลุ่มนับถือศาสนาพุทธ จึงมีพิธีกรรมหลงเหลือมากกว่าเดิม เพราะศาสนาพุทธไม่สอนให้พุทธศาสนิกชนห้ามนับถือผี

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่องนี้ก็สอดคล้องกับงานวิจัย เรื่อง โครงการหลวงพระราชกรณียกิจนวมินทร์มหาราชาเพื่อปวงประชาราษฎร์ (ฐลสิทธิ์ ชูชาติ, 2553)

แนวพระราชดำริในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจ หรือหลักการทรงงาน งานวิจัยส่วนมากสรุปหลักการดังนี้

1. “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา”
2. “หลักการทรงงาน 23 ข้อ” หลักภูมิสังคม ก็จัดอยู่ในเรื่อง หลักการทรงงาน (ฐลสิทธิ์ ชูชาติ, 2554, 19)

การวิจัยเรื่องนี้ค้นพบว่า การปฏิบัติตามแนวพระราชดำริ เกิดจากหลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค หลักของมรรคตรงกับกรวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปผล

ตัวอย่างการทรงงานตามแนวพระราชดำริ ซึ่งตรงกับหลักอริยสัจ 4 คือ การทรงงานในระยะต้น ๆ ก่อนพ.ศ. 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเห็นทุกข์ของแม่สาใหม่กับแม่หนองหอยแล้ว จึงทรงกำหนดสมมติฐานโดยการทรงนำหมู่บ้านให้ราษฎรทดลองเลี้ยง ทั้งสองหมู่บ้าน แต่ประสบปัญหาเรื่องอาหารสัตว์ ซึ่งต้องปลูกพืชพันธุ์ใหม่ มีความ

ยุ่งยากมากกว่าชาวโพดเลี้ยงสัตว์ ตามวัฒนธรรมเดิม เมื่อตรวจสอบสมมติฐาน หรือทดลองเพื่อดูผลแล้ว คือ นิโรธ (การดับทุกข์) ว่าไม่ได้ผล ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรม และความต้องการของมั่ง จึงตั้งสมมติฐานใหม่โดยการปลูกพืชเมืองหนาว เช่น ลิ้นจี่ และผักเมืองหนาว ผลจากการทดลองได้ผลดี ตรงกับความต้องการของมั่ง จึงบรรลุผล คือ มรรค ใช้วิธีการหลักส่งเสริมปลูกพืช เช่น ลิ้นจี่ อาโวคาโด ถั่วแดงหลวง ผักสลัด ผักกาด สตรอเบอร์รี่ ฯลฯ แทนการเลี้ยงสัตว์

แนวพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎร ปรับเปลี่ยนตามหลักภูมิสังคม ดังนั้นในเขตโครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพงของคนไทย พื้นที่แห้งแล้ง ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ จึงตั้งสมมติฐานให้เลี้ยงสัตว์ คือ โคนม เป็นอาชีพหลัก หลังจากผ่านทุกข์ สมุทัย นิโรธ แล้วบรรลุผลเป็นที่น่าพึงพอใจ ประสบผลสำเร็จ คือ มรรค ก็ยึดเป็นแนวทางต่อไป

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากของราษฎร โดยใช้หลักอริยสัจ 4 นำไปสู่มิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

ผลจากการวิจัยค้นพบว่า การพัฒนาโครงการต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 ประการ คือ หลักเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก (Sustainable Development Goals) ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2559–เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2573 ประกอบด้วยเป้าหมาย 17 ประการ (United Nations, 2015).

การพัฒนาอย่างยั่งยืนในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ ถึงแม้มีพระบารมี ทศพิธราชธรรม สละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล และภาคเอกชน แต่กว่าจะ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ต้องใช้ระยะเวลา และความต่อเนื่อง ติดต่อกันยาวนาน ยกตัวอย่างเช่น การพัฒนามังแม่สา และหนองหอย ต้องเสด็จพระราชดำเนินอย่างต่อเนื่องถึง 13 ครั้ง ระหว่างพ.ศ. 2507–2527 หมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง และบ้านปางห้วยลาน จำนวน 12 ครั้ง ตั้งแต่พ.ศ. 2509–2534 การพัฒนากะเหรี่ยงลุ่มน้ำวาง เสด็จพระราชดำเนินครั้งแรกในพ.ศ. 2514 และเสด็จพระราชดำเนินต่อเนื่องอีกหลายครั้ง จนกระทั่งสร้างศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวงในพ.ศ. 2522 และสร้างศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะป๊อก ลุ่มน้ำวางตอนล่าง ในพ.ศ. 2535

สรุป ความสำเร็จจากการพัฒนาที่ยั่งยืน เกิดจากน้ำพระทัยในการช่วยเหลือทวยราษฎร การลงทุนครั้งแรกโดยสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ทรงดำเนินงานต่อเนื่องหลาย ๆ ปี ใช้หลักอริยสัจสี่ในการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ต่อจากนั้นก็ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลสนับสนุน

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ผลจากการค้นพบในหมู่บ้านกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ปรากฏผลชี้ชัดได้ว่า ชุมชนของคนไทย ม้ง กะเหรี่ยง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับหลักภูมิสังคม และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลก อาจมีปัญหาดังกล่าวต่อไปนี้ซึ่งต้องแก้ไขอย่างต่อเนื่องบ้าง เช่น ความยากจน ซึ่งเกิดจากการขาดปัจจัยการผลิต สุขภาพอนามัย ความเสมอภาค ความยุติธรรม ปัญหามลพิษจากขยะ และการเผาป่าเพื่อทำไร่ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่โครงการหลวง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แต่น้อยกว่าพื้นที่นอกโครงการ

ดังนั้น การพัฒนาทุก ๆ พื้นที่ ทั้งของภาครัฐ เอกชน ควรยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ หรือหลักการของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นแบบอย่าง และมีการสืบสาน เรียนรู้ ประยุกต์ ตามหลักภูมิสังคม

เอกสารอ้างอิง

- ฐิติ ฐาติ. (2543) การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย. เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- ฐิติ ฐาติ. (2553). โครงการหลวงพระราชกรณียกิจ นวมนิธมหาราชเพื่อปวงประชาราษฎร์. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ฐิติ ฐาติ. (2554). หลักการทรงงานตามรอยพระยุคลบาท. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ. (2539). *ประพาสต้นบนดอย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
- United Nations. (2015). Sustainable Development Knowledge Platform. Retrieved from <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>

